

Audronė Žukauskaitė

VISOS ŠALIES KREATIVIZACIJA PLIUS VISA VALDŽIA METAFOROMS

Tomas Kačerauskas.

Filosofinė poetika.

Vilnius: Versus aureus, 2006. 279 p.

Tomo Kačerausko knygą *Filosofinė poetika* perskaičiau labai subjektyviai ir asmeniškai, nes antrajam knygos pavadinimo sandui – poetikai – skyriau penkerius, o pirmajam – filosofijai – visus kitus mokymosi metus. Šiuo požiūriu knyga man gana artima, nes autorius remiasi tais teksta, kurie man ypač įdomūs. Aišku, perskaičius šią knygą kyla klausimas, kodėl filosofija ir poetika negali būti mąstomos kartu ar greta, bet būtinai turi virsti kažkuo trečiu – filosofine poetika. Knyga sudaryta iš labai skirtingų, nevienodo lygmens ir rango tyrimo objektų, kurie turi nevienodą svorį tiek filosofijoje, tiek estetikos teorijoje. Zenonas Norkus knygos priešlapyje tiksliai parašė, jog „filosofinė poetika – visaėdė“, taigi jai tarsi nėra neskanių ar netinkamų valgyti dalykų. Kyla klausimas, kas šiuos objektus sieja, kitaip tariant, man visuomet svarbiausia, kaip knyga yra padaryta. Keisčiausia man atrodo, jog bet kuri knygoje aprašoma teorija – nuo Antikos iki modernųjų laikų – yra priverčiama liudyti neatidėliotiną filosofinės poetikos būtinumą. Knygos autorius tarsi nesusiduria su niekuo, kas jo teoriją paneigtų, priverstų jį atsitraukti ar suabejoti savo tiesa. Kaip teigiama knygos įvade, „filosofinės poetikos paradigma vienija Antikos mąstymą (Platonas, Aristotelis), krikščioniškąsias jo atmainas (Tomas Akvi-

nietis), gyvenimo (Nietzsche) ir egzistencijos (Kierkegaard'as, Heideggeris, Sartre'as) filosofiją, fenomenologiją (Husserlis), hermeneutiką (Gadameris, Ricoeuras), egzistencinę teologiją (Bultmannas, Jüngelis). Tai integralus modelis, sutelkiantis tam tikrą mąstymo tradiciją (egzistencinę fenomenologinę) ir leidžiantis kultūrą interpretuoti kaip žmogaus kūrybos visumą“ (p. 7–8). Taip pat autorius teigia, jog „filosofinė poetika čia suprantama kaip vientisa Vakarų filosofijos tradicija, siekianti Antikos laikus“ (p. 7). Tačiau jei filosofinė poetika tarsi visiškai sutampa su filosofijos tradicija, kodėl ji negali vadintis tiesiog filosofija?

Čia autorius pristato poetikos terminą, kuris Platonui ir Aristoteliui reiškė eilėdarą, o šiais laikais suprantamas kaip literatūros teorija, nagrinėjanti poetines raiškos formas. Tačiau autorius iš karto atsiriboja nuo estetikos teorijos teigdamas, kad „filosofinė poetika mums rūpi kaip visuminis požiūris, bet ne kaip pagalbinė priemonė filosofinėms idėjoms reikšti“ (p. 9). Autorius imasi polemizuoti su estetikos šmėkla, kurią įkūnija nelabai vykusiai pasirinktas marginalinis G. Dickie'o vadovėlis *Introduction to Aesthetics*, kuris vargu ar yra labai įtakingas ir galintis reprezentuoti estetiką. Šiaip jau šiais laikais retai kas kalba apie estetiką – labiau priimta mąstyti apie meno teoriją, vizualumo studijas ar kultūros studijas. Dickie'o pozityvizmui priešpriešinami A. J. Greimo ir A. Šliogerio tekstai, kurie, reikia suprasti, ir įkūnija filosofinę poetiką. Kitaip tariant, tai filosofiniai tekstai, kurių akiratyje atsiduria meno kūriniai ir kurie rašomi subjektyviu stiliumi. Ar tai ir yra filosofinė poetika? Jau šilta, bet dar ne karšta. Pasirodo, filosofinė poetika yra ne koks nors individualus, subjektyvus požiūris (tokiam požiūriui galėčiau simpatizuoti), bet visuminė žiūra, integralus kultūros modelis.

Kaip įmanoma pateikti visuminį požiūrį šiais postmoderniais laikais, ypač remiantis teorijomis, kurios ne tik kad nėra vieningos, bet dažnai netgi prieštaringos? Tačiau knygos autoriui tai nėra kliūtis: jis primygtinai tvirtina, kad filosofinė poetika yra visa apimanti žiūra, pateikianti vieningą pasaulio vaizdą. Tačiau kodėl, leiskite paklausti, pasaulio vaizdas turi būti vieningas? Anot autoriaus, filosofinė poetika yra modelis, paradigma, „siekianti Antikos laikus“. Kitaip tariant, filosofinė poetika egzistavo visuomet, tik dar nebuvo pakankamai „sąmoninga“. Iš knygos logikos galima suprasti, jog filosofinė poetika pamažu – nuo Antikos prie viduramžių, nuo viduramžių prie egzistencializmo, nuo egzistencializmo prie struktūralizmo - artėjo prie savo išsipildymo, kol galiausiai pasiekė aukščiausią raidos stadiją Tomo Kačerausko knygoje. Štai čia aš pradėdau prisiminti, kada paskutinį kartą skaičiau tokį vientisą ir nuoseklų pasaulio aiškinimą – ogi E. Meškausko knygoje *Metodologiniai marksistinės filosofijos bruožai*. (Gal tai buvo *Marksistinės filosofijos metodologinė apybraiža?* Negaliu prisiminti.) Knyga, beje, man labai patiko, nes buvo tobula tarsi kiaušinis. Šioje knygoje suformuluotas požiūris buvo tobulai vientisas, jis buvo pateikiamas

kaip vienintelis tinkamas, be to, gebantis paaiškinti bet kurį reiškinių ar teoriją. Paradoksalu, bet kaip tik taip veikia ir filosofinė poetika: nors ji skelbiasi esanti „atviras ir integralus filosofinis požiūris“ (p. 12), jai nėra nieko, kas jos atžvilgiu būtų kita. Akivaizdu, jog filosofinė poetika kalba apie pasaulėžiūrą – juk tai tik kitas ideologijos pavadinimas. Neatsitiktinai autorius griebiasi spiralės metaforos: „Filosofinė poetika visada eina ratu, bet jos ratas – begaliniu spinduliu“ (p. 22). Argi tai ne dialektinio vystymosi spiralė? Knyga pradeda kelti nemenką įtampą, kai autorius žada „atverti naują matymą“ (p. 23). Ši įtampa virsta bangu, kai paaiškėja, kad žiūra „yra atvira kūrybinėms pataisoms“ (p. 22), be to, naujasis pasaulėvaizdis „leidžia taisyti mokslo teorijas“ (p. 26). Labai greitai knygoje pakvimpa „pasaulėvaizdžio pataisomis“, ir visiems tiems, kurie nepasitaiso, išrandama speciali „kūrybinės kreipties“ procedūra. „Kūrybinė kreiptis“, kaip aiškina autorius, reiškia „pasaulėvaizdžio plėtrą“, kuri būtinai reikalauja savojo *Aš* (individualistinio, smulkiaburžuazinio *Aš*) suskliaudimo. Ir nesitikėkite, kad jus pakreips kaip nors kūrybiškai: jūsų senąjį pasaulėvaizdį suskliaus, tačiau jei turite nors kruopelytę talento, jis taip pat bus suskliaustas, nes, autoriaus manymu, supratimas privalo būti demokratiškas, o jo dalyviai – lygiaverčiai. Kaip teigiama filosofinės poetikos nutarime - kiekvienas dalyvaujantis šiame procese jau yra kūrybinga asmenybė. Taigi filosofinės poetikos esmė – visos šalies kreativizacija. Be to, ypatinga galia yra suteikiama metaforai, kuri, kaip teigia autorius, yra ne poetinis tropas, bet kultūros modelis. Čia vėl norėtusi paklausti: kodėl kultūrą reikia modeliuoti? Ogi tam, kad ji netrukdytų filosofinei poetikai būti „integraliai ir vieningai“. Tad filosofinės poetikos devizą galima perrašyti taip: visos šalies kreativizacija plius visa valdžia metaforoms. Todėl norėčiau pasakyti, jog nė kiek neabejoju filosofinės poetikos šviesia ateitimi. Galbūt vieną dieną jai pavyks – nors aš viliuosi, jog nepavyks, – įvesti „pasaulėvaizdžio pataisas“ ir automatiniu režimu nustatyti „save taisančią žiūrą“.

*Gauta 2006 08 14
Priimta 2006 09 12*